

Apologi

Af Suzanne Brøgger

Til Kunstnersammenslutningen Jylland

Hvem er jeg?

Når man hele sit liv har været fortolket, forstået og misforstået, anskuet, afbilledet og anmeldt, glemmer man nemt, hvem man virkelig er.

Man må ikke gøre sig billeder, lyder et gammelt bud. Men vi kan ikke lade være. Risikoen er, at man bliver forført af dem, billederne. Både af livsdrømme og dødsønsker, forventninger fra omverdenen – og fra de billeder, der udgår fra én selv.

For eksempel tror jeg, at der er det billede af mig, at jeg er en fremragende taler. Og at enhver udstilling er tjent med, at jeg åbner den. Men det er ikke min sande natur. Jeg er såre langt fra at være en fremragende taler. Med mindre man mener, at jeg taler sandt. For så er det rigtig nok. Så er mit format er langt større, end hvad man kan forestille sig.

Af mig vil I få hele sandheden at høre. Det vil ikke være en tale, der egner sig for noget medie, selvom den bliver lige ud af landevejen, med de ord, der falder mig på tungen. Det ville nemlig være temmelig uværdigt af en kvinde på min alder at stille sig op, uden at sige noget sandt.

For jeg er fri. Jeg har ingen hensyn at tage. Jeg skal ikke opnå noget eller blive til noget. Jeg har – i kraft af min alder – nået det privilegium at være hensynsløs – og tale sandt.

Det er et privilegium vi kunstnere ellers er ved at miste.

Hvad skal vi med kunstnere?

De nye medieveje – ”sociale” eller ej – spiser mere og mere af vores bevidsthed. Der er ved at opstå en illusion om, at ”alle kan”. Alle kan være kunstnere. Alle kommunikerer med alle. Alle kan få deres budskaber ud. ”Vi kan ikke alle være Mozart eller Mærsk”, hedder det ganske vist i en kreativ annonce – og bemærk at Mozart sættes på linje med Mærsk – men vi har alle en historie at fortælle. Og alle lægger deres billeder og historier og ud. Hele tiden.

Hvad skal vi så med kunstnere? Er de overhovedet nødvendige? Der er en vag forestilling om vores eventuelle eksistensberettigelse. Og derfor bliver vi stadig sluset ind som leverandører med henblik på at holde alle mulige professioner og institutioner i gang. Den stiltiende kontrakt er selvsagt aldrig formuleret, men den lyder: Vi har brug for kunsten, fordi der er et marked. Fordi der er forlag og boghandlere, antikvariater og auktionshuse, skoler, universiteter og biblioteker, agenturer og gallerier, museer og messer. Trykkerier og papir & farvehandlere og pensels-fabrikker. Tusindvis af mennesker lever af kunsten.

Men vi er kun få, der lever *for* kunsten. Vi lever for noget, som gang på gang beskrives som "ubehageligt" – uanset om kunsten er livsopretholdende. Ubehagelige bøger og ubehagelige billeder. Hvordan skal jeg forsvare dette ubehag, når min virksomhed oven i købet regnes for elitær? Man vil sikkert forvente, at jeg forsvarer mig med et angreb på folkedybet, på det jævne.

Kunstens ubehag

Men jeg siger ikke et ondt ord om markedspladsen eller om "almindelige menneskers" historier og billeder – om underholdning. Kunstneriske nybrud forbinder sig ofte med noget mere oprindeligt. En Bartok eller Vagn Holmboe kan ikke tænkes uden folkemusikken. Jeg sidder og lytter til Brancusi's yndlingsplader: fra sigøjner- musik til Louis Armstrong, græsk og arabisk, indisk og vietnamesisk, Stravinsky og flamenco, som han hørte, mens han formede sine banebrydende skulpturer. For hvor har hans egen kunst virket mærkelig – for ikke at sige ubehagelig primitiv, da den vistes første gang i Paris i begyndelsen af forrige århundrede.

Freud har skrevet "Kulturens byrde" – om ubehaget ved at skulle ind- og underordne sig fælleskabets normer. Men hvem har skrevet om ubehaget ved *ikke* at underkaste sig og i stedet overskride og bryde med normerne. Om ubehaget ved *ikke* at leve op til omverdenens forventninger.

Ikke desto mindre er det kunstnerens opgave at bryde dem, skuffe og altid at komme med noget ”andet”.

Kunsten er ubehagelig. Det er ubehageligt at bruge sin fantasi på at omforme levende mennesker, så de kan indgå i en større fortælling end deres egen. Jeg vil så nødig gøre noget menneske uret, for enhver har sin egen personlige autonomi og integritet – sin aura - som ingen må forgribe sig på. Men hvad er det, der gør, at visse livssituationer er billedskabende, nogle menneskers stemmer sætter tanker i gang, en hel associationsrække, der gradvis og lige pludselig bliver til en bog, et billede?

Måske har vi alle, hver og en, en grundlæggende historie, et indre landskab, som vi skriver og maler ud fra, fordi vi ikke kan lade være. Denne indre nødvendighed lukrerer tusindvis af mennesker på, selvom der er en vis tendens til at forlange, at kunsten skal være opmuntrende og moralsk opbyggelig. Der rumsterer en underforstået forventning om, at kunsten skal tjene samfundet og befordre sunde værdier – ud fra almenvællets fornemmelse for, hvad der er ønsket og uønsket adfærd. Et kunstværk synes at blive vurderet efter moralske normer for anstændighed. Er kunstværket kvindefjendsk, racistisk, perverst eller æreskrænkende? Tiden råber på hele serier med dårlig opførsel, der helst skal straffes – gerne på livstid.

Ubehaget ved mange af de bøger, der er blevet skrevet de sidste mange år – i skyggen af hvad man kunne kalde ”den digitale tidsalder”, – er at folk kan finde sig selv beskrevet i dem og genkende sig selv – undertiden med navns nævnelse. ”Autofiktion”. Denne genkendelse vækker ubehag eller smiger, ind i mellem skandale. Jeg tænker på en Knausgaard fra Ystad eller en Yahya Hassan fra Aarhus.

I portrætkunsten regnes det for et plus, hvis den portrætterede er genkendelig og kan genkende sig selv på et billede. I bøger, derimod, betragtes genkendeligheden a priori som et overgreb og en krænkelse. Man overser gerne, at et kunstværk er andet og mere end spejl for genkendelse og identifikation. Et litterært kunstværk har et mer-

indhold, er "andet" end det, der fandtes i forvejen. Kan hænde værket har sit eget selvstændige efterliv, uafhængigt af kunstnerens.

Men det hænder undertiden, at der sker noget fuldkommen uventet, som understreger og bekræfter kunstens betydning for samfundet, helt hinsides nytteværdien. Det skete, da forfatteren Claus Beck-Nielsen fra Peblinge Dosseringen blev anklaget ved landsretten for at have stjålet sin samarbejdspartners identitet. Forfatteren vandt sagen ved forlagets hjælp. Og dermed blev skønlitteraturen statueret som en ubestridelig samfundsværdi. Den kunstneriske frihed sejrede over privatlivets fred. Fiktionen og fantasien vandt over juraen. Det var en dom af uendelig værdi for fremtidens kunstnere. Havde digterkunsten tabt ved landsretten, havde det betydet en indskrænkning for fremtidens kunstneriske vilkår. Men det skete ikke.

Med hvilken ret skriver jeg?

Alligevel er jeg gennem et langt liv blevet anklaget for at have omtalt min far og min mor og min søster og min bror, mine fjender og mine hjertenskære, mine naboer og min kat. Og med en mikrofon oppe i næsen har jeg skullet besvare det himmelråbende spørgsmål: "Med hvilken legitimitet skriver du?"

Det er jo så det spørgsmål, jeg her på falderebet, forsøger at besvare. Men uden at være helt sikker. Jeg ved nemlig ikke, hvorfra jeg har retten til at skrive. For det er ikke en ret, jeg uden videre *har*, selvom den skulle være nok så tydeligt nedfældet i en paragraf. Det er en ret, jeg er nødt til at *tage*, om og om igen - som det frie menneske, jeg bilder mig ind og formodes at være. Det er kun slaver, der *gives* frihed. Kunstnere tager friheden og bruger den.

Med hvilken ret skriver jeg? Med litteraturens ret, helt enkelt. Men har jeg dermed sagt, at litteraturen er vigtigere end det enkelte menneskes liv? Det lyder absurd. Men samtidig er det min moralske pligt som kunstner - ikke at tage hensyn. Det føles ubehageligt. Men jeg kan ikke lade en pensioneret foderstofsarbejder i Løve bestemme

over dansk litteratur, vel? Ellers er man en dårlig kunstner. En, der er optaget af, hvordan budskabet bliver modtaget og som på forhånd har sørget for at behage til alle sider. Det er ikke en kunstner. Det er en *fake*.

Kunsten er ubehagelig. For alle parter. Også for kunstneren selv. Mange gange har jeg ønsket, at jeg skrev nogle sødere bøger end dem, jeg er nødt til at skrive. "Nødt til?" spørges der undertiden forbløffet. Ja, "nødt til" må jeg svare, fordi de indgives mig af min *daimon*, hvorefter alt handler. Det handler ikke om mig.

Spøgelse

Jeg var for nylig til halvtreds års studenterjubilæum i Silkeborg. Og dér mødte jeg selvsagt mennesker, jeg havde kendt, da de endnu ikke var tyve. Mens vi blev forevist kostskolen med spisestuen, hvor vi bad bordbøn, stadsestuen, hvor vi fik højtlesning til moralsk opbyggelse og Den blå sal, hvor vi blev kaldt sammen, da verden stod på randen af atomragnarok under Cuba-krisen – og vi skulle undervises i brugen af pessar – så jeg os alle sammen i sommerens sollys som spøgelse fra en forgangen verden. Bort set fra at jeg også dengang – selv før jeg var tyve – følte mig som et spøgelse, fordi jeg allerede da levede i fantasiens verden. Det stod mig egentlig uhyggeligt fjernt, om verden gik op i røg eller Kennedy blev skudt, fordi jeg levede i mine egne sætninger og bekymringer over, at Dorte måske ikke kunne lide mig mere.

Enhver kunstner føler sig – om ikke som spøgelse fra en anden verden – så i hvert fald "anderledes". Ikke en eneste kunstner på guds grønne jord har nogen sinde været inviteret med til skoleballet – uden i en eller anden forstand at være bænkevarmer. Det er kunstnerens lod – eller *dna* – at være lidt til en side. Vi har altid været som den pukkelryggede dværg, der blev vist frem på markedspladsen, og som pøblen kunne få lov at røre ved for en femogtyve-øre. Fordi det betød lykke. I mange århundreder har visse kunstnere været så ærefrygtindgydende, at man slet ikke kunne tillade sig at henvende

sig til dem med banale ærinder, dertil var kunstnerens liv alt for ophøjet, mennesker som flest kunne umuligt nå op til ”elfenbenstårnet”.

Lidt til en side er man nødt til at være- som kunstner. For at være *drevet* til at ville skabe verden om på fuldtid, korrigere, komplettere den. Det er jo et arbejde, en Sisyfos værdig, at eksistere i dette metafysiske landskab af fantasi og forestillinger, hvor verden hele tiden skal ødelægges for at genopstå på nye måder. Hvor erindringer fra fortiden skal omskabes i nuet for gerne at stråle af uafviselig sandhed – også i fremtiden.

Vi er en slags kronikører, der må holde regnskab over hvem vi engang var - og er - for at vide, hvor vi *alle* er og hvem vi kan blive.

Men som sandhedsvidner står vi ikke alene, vi står på ryggen af dem, der har været før os. Hos Martin A. Hansen hed den forhistoriske digter i Norden en “thul”, og det var ham, udesidderen (outsideren), der sad ude om natten ved gravene og udspurgte de døde, som - i kraft af deres grænseoverskridende erfaringer - måtte formodes at være altvidende. Digterkunst er, kort fortalt, et menneskeligt forsøg på erfaringsbearbejdelse, hvor de døde – sammen med guderne evt. - må tages til hjælp. Kunst som sådan kan kaldes for en særlig fortolknings-strategi over for de kaos-kræfter og den død, mennesker er udsat for - og som vi - vistnok i modsætning til andre dyr - er bevidste om.

Den russiske digter Anna Akhmatova er i allerhøjeste grad bevidst om sin egen død, da hun skriver et ikke-forord til sit berømte digt ”Requiem”:

”Under Yezhov terrors frygtindgydende år tilbragte jeg sytten måneder med at vente i fængselskøer i Leningrad. En dag, var der nogen, der af en eller anden grund, greb fat i mig. Netop da stod der en kvinde lige bag mig med læber blå af kulde, og som aldrig i livet havde hørt om mig. Rystet ud af den apati, der kendetegnede os alle, hviskede hun ind i øret på mig (alle hviskede her): ”Kunne man nogen sinde beskrive det her?! Og jeg svarede: ”Jeg kan”. Da var det som om

noget, der mindede om et smil gled ind over det som før var bare et ansigt.”

Berømmelse og anonymitet

Ethvert menneske er fra fødslen udstyret med sin egen daimon, der består af menneskets skæbne, dets karakter og stræben. Fortid, nutid og fremtid. Og Eros er en daimon, budbringer mellem guder og mennesker, himmel og jord. Det kan der vist ikke herske tvivl om. Jeg siger ikke, at jeg har vinger, så langt fra, men jeg taler et sted fra, som både er forståeligt og uforståeligt for de fleste. For det er nu engang min erfaring, at Eros spænder fra kroppens seksualitet til himlens åbenbaring – uden at bukserne revner. Dette er måske årsagen til, at vi som kunstnere kan beskrive det værste kaos og give det ulidelige udtryk. Form er helende, figur - en tilnærmelse til evigheden.

Men jeg står over for anklager, der går langt tilbage. Og de munder ud i: Daimon eller dæmon, kald dig hvad du vil, men du må selv finansiere din hobby. Hvis du ikke kan leve af din kunst, er den ikke noget værd. Nu har du i årevis prøvet at bilde os ind, at du er noget særligt, men det skal du ikke tro. ”Du skal ikke tro, du er noget,” har det altid heddet sig.

Og det tror jeg heller ikke. Min største lykkefølelse ligger nemlig i at være ”ingen”, selvløs, at være i denne selvløse, selvforglemmende tilstand, i skrivningen, der overtager mig helt, så jeg glemmer alt om mig selv og med glæde ville underskrive mine manuskripter ”anonymus”, som man gjorde i middelalderen. I selvløsheden er man i kontakt med mennesker fra alle tider, som man kan give videre til sin samtid. Intet kan være i så grel en kontrast til selvløsheden som berømmelsen, hvor man får pustet sit kontrafej op til ukendelighed. Berømmelse er et ønske, man kan nære som barn. Men som voksen?

I løbet af skærmens tidsalder er der kommet en ny identitet, som ikke nødvendigvis har med kunst at gøre – men som tilbyder en barnlig udvej for de mange. Det drejer sig om den symbolske kapital, der

ligger i at være ”kendt”. Fra skærmen. For dér må man lige pludselig gerne tro, at man ”er” noget. For dér er man almen ejendom. I de berømte femten minutter. Men det er farligt. Specielt for en kunstner. For det kan bedre betale sig at være kendt end - kunstner. Det bedste ville måske være at blive en ”kendt kunstner”. Men det er man sjældent på kunstens præmisser. Altid på formidlernes, på skærmens betingelser. Og skærm-trolden er autonom, og derfor dæmonisk, i total modstrid med min indre daimon!

Den dæmoniske maskine med marketing, PR, spin og kuratering breder sig på automatpilot, på bekostning af min daimon. Flere og flere bliver ansat i denne meta-virkelighed, denne pseudo-verden af parasit-formidling, der siges at være livsnødvendig, ja, langt vigtigere end himlens og jordens underere.

Anklagen mod mig er jo, at jeg i virkeligheden er en unyttig borger, der bruger tid på at udforske himlens og jordens underere. Jeg har alle mine dage fået skyld for at være et skadeligt forbillede. Men jeg blev tilgivet, så længe jeg gav mediemaskinen, hvad maskinens er. Hvis jeg derimod ville nøjes med at skrive en bog, men nægte at fodre maskinen, altså ”markedsføre”, så betragtes det som spildt arbejde. For markedsføring er vigtigere end værket, ”mediet er budskabet”. Og det er totalitært, tag ikke fejl. En spiral af overvågning og manipulation – i dårligt sprog. Ynkeligt.

Anklagen mod kunst

Man kan ind i mellem spørge sig selv, om det er en verden – eller en pseudoverden, man ønsker at leve i. En verden, hvor uvirkeligheden tager over og æder alt. Og hvor ens egen subjektive sandhed ingen gang på jorden har. Undtagen som led i en lind strøm af medial formidling, der næppe kan konkurrere med den strøm af orme-æde, vi grundliggende udgør.

Der er lavet mange karikaturer af mig gennem et langt liv med hat og stok, kat og fuglebur, nøgen og med fjer, så det kan få folk til at tro, at jeg betragter mig selv som noget særligt. En, der vandrer med hovedet

i skyerne, taler personligt med solen og foragter ”almindelige mennesker.”

Men hvad kommer det mig ved. Jeg bliver nødt til at kalde dem, der faktisk har læst mine bøger - et fåtal i forhold til dem, der mener at kende mig - som vidner på, at jeg ikke foragter almindelige mennesker, som en af anklagerne imod mig lyder. Jeg går heller ikke rundt med en abe på hovedet til hverdagsbrug. For selvom jeg skulle have skrevet noget sådant, anser jeg mine læsere for begavede nok til at kunne tolke en tekst mellem linjerne.

Hvad lyder anklagen egentlig på? Jeg kan jo ikke forsvare mig uden at kende den nøjagtige ordlyd. Den anklage, der ligger i luften, er jo at jeg som kunstner er blevet for gammel. Ikke for gammel til visdom, men det er man ligeglad med. For gammel til markedets behov, simpelt hen. Og derfor er min kunst overflødig. Jeg vil ikke markedsføres mere, jeg vil kun lave min kunst. Og derfor er jeg allerede død. Det gælder i øvrigt ikke kun for mig som kunstner, men for borgerne i al almindelighed. Hvis ikke man er en del af markedet, er man en del af intet. Hvis man ikke er *på*, har man ingen eksistens. Man er godt nok ikke blevet skudt ned af revolutionsgarden eller sprunget i luften af et autonomt bæltedyr, man er bare død, hvis man ikke har været i avisen.

Og som hattesyersken Tone engang sagde: Mennesker, som er gamle og fattige og som til og med er *kvinder!* er det foragteligste af alt. Vi betragtes i bedste fald som hekse. I aller bedste fald som overflødige hekse. Og specielt hvis heksene påstår, at de er kunstnere – og ikke kan leve af deres såkaldte heksekunst, så er de ikke kun overflødige, så er de latterlige. Forbi, forbi, klap i!

Der er noget, der hedder ”vismænd”, det ved vi. Det er nogen, der har forstand på tal. Men findes der ikke andet, der er værd at blive klog på? En *vis kvinde* findes ikke. For hvad skulle en vis kvinde da være? Jamen, det kunne jo så være hende, der kan se bagom tingene, bagom spørgsmålene, bagom modsætningerne sort/hvid, rød/blå – bagom tabernaklets forhæng, det hemmelige, ingen må se. En vis kvinde ville være hende, der kan rumme modsætninger som

frugtbare paradokser.

Selv vil jeg aldrig kalde mig vis, men jeg betragter mig snarere som en sær snegl. Ganske enkelt fordi jeg har tilbragt alle mine dage med at tænke *langsomt* over tingene og undre mig. Det kan jeg ikke komme udenom. Men om jeg selv vil kalde mig vis, det ved jeg ikke. Det er der andre, der kalder mig. Men det er måske bare fordi man bliver kaldt "vis", hvis man er enøjet blandt de blinde. Hvis jeg da er det, håber jeg sandelig, at det er det tredje øje, jeg ser med, for enøjet er vel ikke noget, man ligefrem stræber efter at være.

Men når den offentlige mening så ofte har givet mig visdommens prædikat, og jeg selv ved, at jeg ikke kan bære dette tilnavn, hvad er det da for en visdom, man sigter til?

Kunst som visdommens praxis?

For at undersøge om kunstnerens virke er noget særligt, som ingen andre mennesker egner sig for, er jeg gået til en politiker, en økonom, en sociolog, en erhvervsmand, en håndværker og en skuespiller.

Man skulle måske tro, at en politiker kunne nyde godt af kunstnerisk flair, når det gælder om at iscenesætte sig selv og sælge sit budskab, men intet ligger fjernere fra sandheden. En politiker er først og fremmest underkastet den bestemmelse, der hedder "at blive valgt". Han er det ufrieste menneske, man kan forestille sig. En politiker sælger sin politik som svar, mens en kunstner stiller sin undersøgelsesproces til rådighed som et spørgsmål, der har en form.

Har en sociolog, som forsker i samfundsforhold, da ikke brug for kunstnerisk intuition for at indkredse, hvad det er, man bør undersøge overhovedet? Ingenlunde. En sociolog laver gennemgående bestilt arbejde. Resultatet af hendes forskning er bestilt på forhånd. Det samme gælder medicinindustrien. En undersøgelse viser, at alle altid har brug for mere medicin. Også økonomerne laver bestilt arbejde, underkastet markedets krav, ud fra forskellige økonomiske ideologier med resultater derefter. Og sådan er det hele vejen igennem. Men er håndværkeren eller skuespilleren da ikke udleveret til

kunstens *daimon* ? Egentlig ikke. Selvom skuespilleren skal udføre sin rolle kunstnerisk forsvarligt, brillant, sågar, er det trods alt en rolle, der er skrevet på forhånd. Af en anden. Og når det gælder håndværkeren, må snedkeren da helst ikke være i tvivl om, hvor vidt hans arbejde skal blive til et bord eller en stol. Han skal kende resultatet på forhånd.

En kunstner, derimod, vil ikke kunne vide det, helt på samme måde, om det bliver en stol eller et bord. Ikke alene laver kunstneren grundforskning, men kunstens udsagn er oftest flertydigt: Måske et bord, man kan sætte sig i eller en stol, man kan stille vaser på. Hverken økonomien, sociologen eller politikerens kommunikation kan leve op til det mangetydige, i så fald duer det ikke. Omvendt med kunstneren, vi duer ikke, hvis vi er entydige. Dermed være ikke sagt, at vi arbejder som uansvarlige børn på en legeplads. Der er så sandelig forskel på *fantasy* og indbildningskraft!

Har vi mon nu om dage glemt, hvordan indbildningskraften som sandhedskilde adskiller sig fra fantasien som opspind og påfund? Der er forskel på at have ferie og på hverdagens arbejdskrav. Men den samme distinktion gør sig gældende i forholdet mellem fantasi og indbildningskraft. I fantasiens verden springer man over alle forhindringer, mens man i kunstens verden må kæmpe sig frem fod for fod. De fleste forstiller sig kunstnerens verden som fri leg. Men kunstneren ved, at så snart man henter ideer ind fra fantasiens legeplads, først da går det egentlige arbejde i gang, hvor man er bundet på hænder og fødder af en dybere ukendt virkeligheds love. Digteren er ikke herre over indbildningskraften. Tværtimod. Kunstneren er tjener, da arbejdets mål og mening helst må forblive skjult, for at modtageren ikke skal blive "verstimmt" , hvis hensigten mærkes alt for tydeligt.

Jeg taler uafslædt om min daimon, men er den i virkeligheden en dæmon, som anklagen antyder? Helt sikker kan kunstneren aldrig være. Det vidste Goethe, da han skrev Faust om den pagt, der tillader dig at skabe og forske, som videnskabsmand eller kunstner, så længe

du husker at give afkald på kærligheden. Søg sandheden, alt det, du vil, men glem kærlighedsforholdet til et andet menneske. Ifølge djævelpagten med Mefistofeles må du, med Goethes ord, aldrig sige: "Verweile doch du bisst so schön". Du vil aldrig kende den lykkefølelse, der får dig til at drømme om, at øjeblikket måtte være evigt. Du vil altid videre i din sandhedssøgen, i din fantasi og indbildningskraft.

Men udelukker skabende arbejde virkelig kærlighed til andre mennesker? Det er ganske rigtigt et spørgsmål om tid. Vi ønsker bare ikke at standse tiden, vi ville kun ønske, at der var mere af den. Og det mærkelige er, at skaberkraften og kærligheden på en måde hænger sammen. Ikke kærlighed i sentimental forstand, men som en væren.

Når vi ikke på forhånd ved, hvad vi giver os i kast med, betyder det så, at kunstnere er idioter? På en måde. Vi overgiver os jo helt til vores *daimon*, vores eneste arbejdsgiver. Og vi fifler ikke eller handler i porten. Vi er fuldstændig tro i vores tjeneste mod den daimon, uanset hvad den forlanger af os. Det er på mange måder en både livgivende og så opslidende tjeneste, at mange af os, hærages før tid eller risikerer at komme til at kigge for dybt i trøstens flaske. Klogt er det ikke, men man har vist aldrig kunnet prale af, at det er sundt at være kunstner. Og det er det mest moderne af alt, nu om stunder: At være sund.

Er kunst usundt?

Det er selvfølgelig svært at forstå, hvordan i alverden man kan arbejde på at blive et uberoende individ, der ikke ligger samfundet til byrde – og samtidig insistere på at lave kunst! Er de to ambitioner ikke uforenelige?

Det kan måske kun lade sig gøre ved at tage "djævelpagten" lidt til hjælp – og den er dyr i drift! "Thi djævelen er kostbar at få i tale, selv et pralende Glimt af hans Ildstjernehal, kan de fleste selv ikke betale." som skrevet står af digteren Sophus Claussen.

Så jeg har valgt at leve i den tro, at selvom kunsten ikke tjener statens interesser her og nu, gælder det fællesskabets vé og vel på længere sigt. Og her er kunsten for samfundet ligeså uundværlig som drømmen for den enkelte. Et samfund, der ikke kan drømme bliver psykotisk. Og ind i mellem kan man godt spørge sig selv, om det er dét, der er ved at ske, når vi slår os til tåls med at leve i den bedste af alle verdner – uden nogen anden form for utopi end betalingsbalancen. Kunsten er samfundets måde at drømme på. Og når man ser på kunsten gennem de sidste tredive år, får man let det indtryk, at vi snarere lever i et mareridt – uden at vide det. Ikke desto mindre gør kunsten os hele tiden opmærksom på, når og hvor vi lever i en illusion.

Jeg er gennem et langt liv blevet beskyldt for meget. Jeg er både blevet anklaget for ikke at ville medvirke i antologier, altså underordne mig et overordnet tema, bestemt af hvad? Jeg vil kun skrive for at bevæge mig ud i det ukendte, dér hvor min *daimon* siger, jeg skal hen.

Og så er jeg blevet anklaget for at stå på tungen for at gøre mig selv bemærket. Føre mig frem, som det hed engang. Nu om dage hedder det markedsføring. Og det er rigtigt, at jeg har gjort, hvad jeg kunne for at gøre opmærksom på min skrivekunst, som på mange måder er så egensindig, at jeg ikke ville kunne påregne at overleve som skribent i så lille et sprogområde, med mindre jeg gjorde opmærksom på mig selv som forfatter. Men dét bliver man straffet for. Og så spørger jeg: Er jeg ikke blevet straffet nok? Og er det sundt?

Gennem et langt liv har jeg skullet lægge hus til bjerge af anonyme uforskammetheder, trusler fra sindssyge stalkere. Tal ikke om det. Man har selv været ude om det, får jeg at vide. Hvis man stikker næsen frem, får man den hugget af. Der har også været misforståede kærlighedserklæringer fra mennesker, der i god tro, har bedyret, at de har levet "efter min opskrift". Hvilken opskrift? Mig bekendt har jeg ingen! Men jeg vedgår, at jeg i mine unge år nok har fremprovokeret tale om ting, man ikke talte om. Fordi det engang hørte privatlivet til. I dag tilhører det Google og Mark Zuckerberg's domaine.

Jeg vil ikke ligefrem kalde det "undervisning", det, jeg har bedrevet. Og så alligevel. For jeg har hele mit liv læst og studeret - og levet fuldt ud, ikke mindst - for at blive klogere. Jeg bruger hver dag på at ihukomme de kunstnere, der har været før os, for at de ikke skal gå i glemmebogen og deres møje være forgæves.

Og jeg tænker på alle de mennesker, der dagen i dag skal møde op hver morgen på deres arbejdsplads for at tjene samfundet - og deres eget udkomme. Derfor måtte jeg bruge mit privilegerede liv som kunstner, et liv uden arbejdsgiver - andet en ånden, der kommer over mig - til at gøre mig klogere og dele ud af min viden til gavn for fællesskabet.

Men sådan en gave tager fællesskabet ikke nødvendigvis imod med kyshånd. Det hedder at "kloge sig på" - og det skal man passe på med. Man skal helst ikke vide mere end andre, med mindre det drejer sig om tal og statistikker: "En undersøgelse viser". Det hedder aldrig: "Et kunstværk viser". Litteraturen er død som centralkilde for erkendelse, vil jeg påstå. Derfor har det været nødvendigt for mig at smide kroppen ind for at levendegøre skriftkulturen, ligesom den kinesiske pottemager, for 1000 år siden, kastede sig ind i ovnen for at tilføre celadon glasuren ekstra ilt. Jeg har gjort, hvad jeg kunne for at gøre litteraturen levende.

Det kaldes et "videnssamfund". Men som kunstner arbejder jeg hellere med det, jeg ikke ved. Er det sundt?

Men man anklager mig for at have haft en skadelig indflydelse. Det var min skyld, at kvinderne forlod deres ægteskaber, min skyld, at de ikke fik børn nok til at opveje dødelighedskvotienten, som nu om dage kun holdes i ave takket være indvandring. Det er altså min skyld, at de kommer. Indvandrere. Hvis landet havde været fattigere og kvinderne var blevet derhjemme uden uddannelse, så var der ikke kommet så mange indvandrere. Det er min skyld, at alle de huslige dyder er glemt og borte. Min skyld at ingen kan sylte mere eller brodere. Min skyld, at kvinderne begyndte at te sig helt vildt og uforudsigeligt, og at man ikke længere kunne regne med dem som hjemmets centrum og opretholder. Det er min skyld, at alle børn

voksede op på institutioner og dermed blev ”institutionsmennesker” fra starten – og resten af livet, i øvrigt, fordi de aldrig havde kendt det virkelige liv udenfor. Det er, kort fortalt, min skyld, at samfundet er gået i opløsning. Og det er vist ikke så sundt, eller?

Hvis kvinderne ikke længere er samfundets grundpille ved hjemmets arne – hvad de faktisk stadig er! – er de samtidig blevet samfundets kulturbærere. Det er dem, der læser bøger, går på udstillinger, på museer, i teatret, til kammerkoncerter, til foredrag, på højskole livet igennem.

I synes sikkert nok, at jeg overdriver min betydning – den, I nu engang anklager mig for at have - at jeg er kommet for langt ud i selvbebrejdelser. Og derfor spørger I: Jamen, Suzanne fra Løve, hvad er det, der er i vejen med dig? Hvordan er den ondskabsfulde snak om dig da opstået? Det er dog indlysende, at du ikke er kommet i folkemunde, uden at du på en eller anden måde har foretaget dig noget ud over det almindelige. Du må jo have været anderledes end folk er flest. Sig os da, hvad det er for noget, for at vi kan få noget fast at forholde os til.

Kunst som åbenbaring?

Nu kommer vi så til den egentlige anklage mod mig: at jeg modtager statens livsvarige ydelse, samtidig med at jeg ikke tror på statens guder. I hævder, at jeg i stedet hylder overnaturlige åbenbaringer og dæmoniske stemmer.

Hvordan skal man forstå den anklage?

Vi har ingen rettigheder som kunstnere. Der findes ingen mindsteløn, ingen sikkerhed i ansættelsen, ingen A-kasse, ingen feriepenge, ikke engang retten til at gå på pension kender kunstneren til. Det er sandt, at jeg med taknemmelighed modtager statens hæderslegat for mit liv i kunstens tjeneste, mit nådsens brød. Og at jeg giver cirka halvdelen tilbage til staten i skat. Det gør jeg med glæde, så sandt som jeg anser

staten for et fælles gode.

Jeg anerkender, at staten betaler en digter for at sidde og gruble, men behøver jeg nødvendigvis også at anerkende statens guder? Jeg er ganske vist medlem af Den danske folkekirke og har heller ikke noget i mod den. Men jeg tvivler stærkt på, at den lidende filosof på korset er statens gud. Jeg tror ikke, at statens gud er livsindsigt, livsmod og dødsforagt. Statens gud er tydeligvis én, der klamrer sig til livet. Det gør jeg ikke, selvom jeg elsker det. Eller netop derfor.

Jeg har på fornemmelsen, at statens gud snarere er livsnydelse, velbehag og dødsangst. Den tro og den angst deler jeg ikke.

Selvfølgelig ville det være dumt ikke at nyde livet, så vidt muligt, mens vi er her. Det er da en nydelse hver morgen at slå øjnene op og opdage, at man ikke er død, ligesom det fylder mig med taknemmelighed at se den røde ildkugle, vi lever af, kaldet solen, gå ned i horisonten ved aftenstide. Så jeg tager gerne imod livets muligheder for livsnydelse, det er ikke det. Men at insistere på livsnydelsen til selve livets formål, så langt kan jeg ikke strække mig. Jeg vil ikke absolutere et enkelt træk ved tilværelsen, hverken et højt belagt stykke smørrebrød eller solens gang. For det er dét, *jeg* kalder dæmoni. Livsnydelse, derimod, er i mine øjne at tage imod det hele, både skønhed, død og forfald, som indbydelsen til en stor fest med begravelse inkluderet.

Når jeg anklages for at tro på overnaturlige åbenbaringer, så ved jeg ikke, hvad der menes. For jeg tror ikke på tryllekunster og andre fiksfakserier. Jeg har ikke noget gemt i ærmet, omend "guden skjuler sig" - ligesom den kunstneriske indsigt er skjult. Og det kræver hårdt arbejde at kalde den frem. Er det dét, der kaldes "åbenbaringer"?

Kvantefysikeren David Bohm taler om "den indfoldede orden" i naturen, der hele tiden folder sig ud. Det er dén, mener jeg, kunsten arbejder med. Vi forsøger at gøre dét manifest, der ligger latent i tiden og tingene. Hvis dét er "åbenbaringer", ja, så er det min erfaring – min empiri – at mit arbejdsområde ligger dér.

Men når I spørger, om ikke jeg skammer mig over at have givet mig af med en virksomhed, som muligvis vil medføre en dødsdom, må jeg sige, at ethvert menneske er dømt til døden på forhånd. Og jeg er ikke den, der vil sætte mig udover det almenmenneskelige vilkår. Men hvis I går mig nærmere på klingen og tilbyder, at jeg kan redde mit liv, hvis jeg på tro og love vil skrive under på, at jeg aldrig mere vil bedrive min sandhedssøgende virksomhed, min kunst, så er jeg nødt til aller ydmygst at takke nej. Også selvom jeg godt er klar over, at den sandhed, jeg søger, er uopnåelig.

Dødsangst er jo i virkeligheden en indbildt viden eller falsk visdom. Intet menneske aner noget som helst om døden, der meget vel kan være den største lykke, der times et menneske. Men folk er bange for den, som om de vidste, at det er den frygteligste ulykke. Er det da ikke indlysende, at vi her igen står overfor den mest eklatante uvidenhed, dette at bilde sig ind at vide, hvad man ikke ved. Gang på gang har jeg måttet påpege, at statens gud er ren illusion, for staten tror, at den er alvidende.

Mine kære medborgere, trods al min respekt for Jer, vil jeg dog hellere lyde min Daimons bud end Jeres. Og så længe jeg kan trække vejret, vil jeg blive ved med min sandhedssøgen. Jeg vil blive ved med at revse Jer og stille Jer ubehagelige spørgsmål. Til Jer, der efter alt at dømme tilhører et af de rigeste og lykkeligste lande i verden: Er det ikke nedværdigende, at I kun interesserer Jer for materielle ting og forbrugsgoder? Er det derfor I er blevet så rige og så lykkelige? Er det fordi I er så optaget af køb af kvadratmeter, mad og hygge, fitness og udseende, børn som fetisher, I kun ser om aftenen og i ferierne. Og derefter udstiller det hele for hinanden på skærme, så I alle kan misunde og smigre hinanden? Er det derfor I er så lykkelige? Er det slet ikke flovt for Jer, at I næsten ingen tid bruger på at styrke Jeres sjæl – undtagen når I er dybt deprimerede og må til lægen og have medicin. Jeg har gennemskuet Jer: Jeg ved jo, at I værdsætter det mindst værdifulde og sætter det ligegyldige i højsædet. Dette vil jeg sige til gamle og unge, til indfødte og fremmede. I spilder Jeres tid og Jeres dyrbare liv.

”En sund sjæl i et sundt legeme”, siger et gammelt ord om sjælens kosmos, der betyder: visom, tapperhed, besindighed og retfærdighed. Men I bruger al Jeres tid på at skrabe penge sammen og løber for livet med lukkede ører for at holde kroppen i tip top form og tænker ikke på sjælen. I løber som nødstedte djævle, der lukker sig mere og mere om sig selv.

Min forsvarstale gælder derfor ikke mig selv. Den gælder Jer. For det er Jeres liv, der er i fare. Ikke mit. Selvom I dømmer mig. Ja, netop derfor. For sådan én som mig vil I ikke så nemt få igen. Vi hænger ikke på træerne, selvom I kunne ønske det. Sådan som min forfader Odin netop hang i et træ som indvielse i digterkunsten.

I har ofte lokket mig til at deltage i statens anliggender, det politiske. Men min daimon har altid været på tærerne og advaret mig i tide. Min daimon er nemlig ubestikkelig. Og mine sporadiske erfaringer med at deltage i demokratiet, som det hedder, at gøre en forskel, gør overhovedet ingen forskel. Uretfærdighederne og lovovertrædelser fortsætter gladelig. Intet menneske kan i fuldt alvor indtage primitive positioner, hvor det bare gælder om at puste sig op i ”for-imod, sort-hvidt, rød-blå” – uden at blive vanvittig. Derfor besluttede jeg lige fra begyndelsen at virke som privatperson i kunstens tjeneste. Også selvom min kunst ikke nødvendigvis tjener statens interesser. Eller markedets.

Tror I, helt alvorligt, at jeg var blevet så gammel, som jeg er, snart halvfjers, hvis jeg var forblevet i København, min fødeby, og ikke var flyttet frivilligt i exil på landet, Løve, fjernt fra luksus butikker, mondæne cafeer, fjernt fra elitens kunstneriske mode-miljøer, men i stedet valgte at leve blandt bønder og godtfolk, der kalder en spade for en spade, fordi de tilfældigvis ved, hvordan man bruger sådan én. Tror I, alvorligt talt, at jeg var blevet så gammel, som jeg er, hvis jeg havde sagt ja til alt, hvad samfundet har bedt mig om at deltage i af offentlige anliggender gennem årene og ikke havde lyttet til min indre stemme, min daimon, som har tilsagt mig, at jeg snarere skulle finde min sjælefred i den uro, der undertiden kan være forbundet med kunstens krav. Min forgænger i embedet, Tom Kristensen, har vistnok

skrevet, at man ikke skal dyrke sjælen, for den ligner en last. Men enhver kan kun tale for sig selv. Jeg tror, at min sjæl har været god for mig. Dén har ingen kunnet træde på eller tage fra mig. Dén har udviklet min evne, som jeg takker for, til gennem et langt liv at lave mine sår om til sange og mine plager om til perler.

Kunstnerens erindringsevne – talentet for at omforme ren hukommelse til billedskabende virksomhed kan ingen takke nok for. Den er helt uvurderlig. Men værdien kan ikke gøres op i penge. Lige fra vores forfædre i Lascaux malede de første billeder af det livsopretholdende vildt, har menneskets besværgende, billedskabende erindringskraft været en nødvendig forudsætning for vores udvikling som art. For at lave fortiden om til nutid, til billeder og poesi, der peger ind i fremtiden, er det så vigtigt at kunne huske præcist - og at være pinligt bevidst om sine kilder. Navnlig i vore dage, hvor erindringskraften, hukommelsen og bevidstheden i det hele taget er blevet overtaget af en lille elektronisk dims, vi bærer uden på kroppen. En chip eller to, der tænker og husker for os. Vi er blevet en slags neurale netværk, ligesom træernes rødder, viklet ind i hinanden. Den planetariske forbundethed og kollektive intelligens rummer sikkert uanede muligheder for nye former for bevidsthedsarbejde. Men hvordan kunsten som autonom livsform indgår, ved jeg ikke. Vil der overhovedet være brug for selvstændigt tænkende mennesker? Eller er det netop dem, der bliver rift om – fordi de vil være så få?

Der er et basalt misforhold mellem den digitale og den virkelige virkelighed. Mellem ”skyen”, der ligger som en Midgårdsorm af ledninger rundt om jorden på den ene side – og vores menneskelige sårbarhed på den anden. Måske bliver det kunstnerens opgave at fortolke den afgrund, vi befinder os i. Med et modbillede. Her i et digt af Nobelpristageren Wislawa Szymborska: *Vermeer*

”Så længe den kvinde på Rijksmuseum
i malet fred og ro
dag efter dag bliver ved med at hælde mælk
fra kanden i skålen
har verden ikke fortjent at gå under.”

Suzanne Brøgger

August, 2014